

HUMANIST

Et essay om høyrepopulisme, demokrati og kritisk tenkning.

En størrelse politikere flest gjerne tar til inntekt for sitt syn, er *Folket*. Snakker man på vegne av Folket, gjør man seg nærmest uangripelig, moralsk så vel som politisk. For hvem vil vel gå mot Folket?

I et demokrati er det jo Folket som bestemmer – og Folket som vet best. Det er iallfall det vi helst vil tro – og til tider er nærmest nødt til å tro – skal vi fremstå som ekte demokratiforkjempere.

Når kong Harald snakker om Folket, kjenner vi for alvor på godfølelsen ordet inngir oss. Og det er fordi kong Harald snakker om Folket i betydningen Det norske folk, som vi alle tilhører hvis vi har norsk pass og er en del av det nasjonale fellesskapet. Her finner vi jenter som er glad i jenter, gutter som er glad i gutter, og jenter og gutter som er glad i hverandre – og dem som tror på Gud, Allah, Altet og Ingenting, som kongen sa i sin nå så berømte tale i Dronningparken 1. september 2016. Der han ga enda flere eksempler på et alt-inkluderende mangfold, og fremholdt at:

«Norge er dere. Norge er oss. Når vi synger 'Ja, vi elsker dette landet', skal vi huske på at vi også synger om hverandre. For det er vi som utgjør landet. Derfor er nasjonalsangen vår også en kjærlighetserklæring til det norske folk.»

Når «Folket» får en odiøs klang

George Caleb Bingham's "The Verdict of the People" fra 1855, ble valgt ut til å henge bak presidentens bord ved Trumps innsettelseslunch. Ifølge historikere viser det folkelige reaksjoner på på valget av en politiker som støttet slaveriet. Valget skapte skarpe reaksjoner.

Kontrasten blir slående til hvordan Donald Trump og andre av dagens høyrepopulister snakker om Folket. For i deres tankeverden er Folket *ikke* et ord som inkluderer alle i landet, slik det er for kong Harald. Trump gjør tvert imot «Folket» til noe ekskluderende, ved å postulere et skille mellom Folket og De andre – som riktignok er amerikanske statsborgere, men som likevel ikke tilhører Folket. Disse andre er i stedet Folkets fiender, som må bekjempes.

Da får «Folket» brått en odiøs klang. Og vi spør oss uvilkårlig: Hvem er nå egentlig Folket? Er du og jeg en del av det? Og ønsker du og jeg å være en del av det?

Når populistene av alle avskygninger snakker om Folket versus De andre, som da er Folkets fiender,

er det ofte mer uklart hvem Folket er enn hvem som er *De andre*. Faktisk er det langt på vei hvem populistene er, mer eller mindre eksplisitt, plasserer i båsen for De andre, som definerer hva slags populistene er. I de populistiske utskielers uhyggeligste form, nazismen, var jødene selve innbegrepet av De andre, enda så mangfoldig og godt integrert den jødiske minoriteten i Tyskland og Østerrike var. Venstrepopulister har på sin side utropt «kapitalister» og «den styrende eliten» til De andre, uten å skjele til «rase» eller religion.

Også dagens høyrepopulister gjør «eliten» til De andre, og dét i ekstrem grad, siden dette med rase og antisemittisme er blitt så diskreditert av vår nære historie at denslags ikke lenger er salgbart. I allfall ikke hvis man, som Marine Le Pen i Frankrike, ønsker å nå ut til flere enn kjernevelgerne med sin motstand mot globalisering og innvandring fra overveiende islamske land. Det samme gjelder Trump, som har fått ortodokse jøder i tjukke slekta, og heller ikke derfor vil bryte tradisjonen med å utrope USA til Israels beste venn.

Men for høyrepopulismen er Elite-begrepet langt mer diffust enn for venstrepopulister, siden Eliten her ikke kan avgrenses til «kapitalister» og «de styrende». Trump er jo selv en mangemilliardær som nå, i vervet som verdens mektigste mann, innlemmer de rikeste og mektigste i sin krets. Dermed er han selv blitt en del av den styrende eliten *per excellence*, uten at dét gjør ham noe mindre til en Folkets mann i hans egen retorikk.

Trumps anti-intellektualisme

En slik blatant motsigelse gjør Trump ikke det minste forsøk på å bortforklare. Han avleder i stedet oppmerksomheten med høylytt utskjelling av politiske motstandere og politikere flest i Washington D. C., og av alle de journalister han ikke liker (som blir stadig flere). Det er *de* som tilhører *Eliten*. Det er de som har sviktet og villedet *Folket*.

Dermed flagger Trump en heller rabiat *anti-intellektualisme* - som han til overmål gjør til Folkets fremste kjennetegn. Mannen som ifølge en av hans biografer ikke skal ha lest en eneste bok i sitt voksne liv, ligger hemningsløst ut mot klimaforskere og intellektuelle, og særlig mot den fjerde statsmakt, pressen - siden det er herfra han får, og kan vente seg, en intellektuelt oppgående kritikk av det han sier og gjør.

At pressen i et liberalt demokrati har rollen nettopp som Folkets røst mot Makta, gir Trump blaffen i. Denne uavhengige fjerde statsmakt skal nå helst knekkes, slik at hans egenrådige ytringer og enkle løsninger ikke lenger blir problematisert. Han har gjort det til en bevisst strategi å ha et dårligst mulig forhold til de aviser og tv-kanaler som kritiserer ham, for slik å utdefinere dem i kjernevelgernes øyne. Slutt å lese slike aviser, er hans budskap, og se heller på tv - det vil si på de tv-kanaler jeg fortsatt godtar! Følg meg på twitter, der dere får mine budskap direkte og uten filter. Les «det alternative høyres» blogger, så får dere de meninger og alternative fakta som trengs for å skjønne at jeg er alle tiders!

Angrep er det beste forsvar

Donald Trump taler på CPAC-konferansen i 2013. Foto: Wikimedia/Gage Skidmore.

Som et ledd i sin kampanje for å diskreditere tradisjonelle, liberale aviser og tv-kanaler som stiller seg kritisk til ham, beskylder Trump og «det alternative høyres» blogger nettopp disse for å produsere «falske nyheter» - og det til tross for at det først og fremst var han selv og «det alternative høyres» blogger som gjorde «falske nyheter» til en strategi i presidentvalgkampen. Nok en gang er taktikken å beskyldte motparten for skitne knep man selv gjør bruk av, og blånekte for at man selv har gjort noe slikt.

I forvissningen om at angrep er det beste forsvar, følger Trump opp med å kreve et forbud mot bruk av skjulte kilder. Det er for at Makta, ved ham selv, kan bli kvitt det bryssomme kildevernet som liberale, demokratiske styresett har respektert i generasjoner. Et kildevern som autoritære ledere hater, fordi de da ikke så lett kan forfølge og straffe personer som våger å kritisere dem, eller som avslører noe klanderverdig om Maktas liv og levnet.

At Trump vil ha gjennomført noe slikt i selve frihetens høyborg USA, samtidig som Recep Erdogan i et høyt tempo avviker rettsstaten og den frie presse i Tyrkia, gjør utspillet ekstra urovekkende. Det demonstrerer med all tydelighet at demokrati er noe vi ikke kan ta for gitt. Talende nok har George Orwells dystopiske romanklassiker *1984* fått sin renessanse og selges og leses som aldri før av bekymrede amerikanere. Som for alvor begynner å lure på om et totalitært «Storebror ser deg»-samfunn kan bli virkeliggjort i USA, av alle steder.

Et sentralt ord i *1984* er «nytale», som innebærer at Staten omdefinierer ord og uttrykk, slik at de betyr noe helt annet enn før. I tråd med dette koker spørsmålet om hvem Folket er, i Trumps og «det alternative høyres» øyne ned til hva man mener. Stiller du deg last og brast med Trump og «det alternative høyre», tilhører du Folket. Er du derimot uenig, plasseres du i Eliten.

Noe så krevende som en sosiologisk eller sosialøkonomisk definisjon av Folket og Eliten, slik venstrepopulister har forsøkt seg på, særlig de marxistisk influerte, bryr Trumps «alternative høyre» seg ikke med. Mens solkongen Ludvig XIV sa at «Staten, det er meg!», er Trumps implisitte budskap at Folket, det er ham! Stort frekkere kan en inndeling av folk og elite neppe gjøres. Dette er et autoritært trekk som ikke lover godt.

Den gang Folket var noe farlig

Ved å te seg som dørvakt på en strippeklubb, kommer Trump også med en krigserklæring til alt som smaker av dannelse og mellommenneskelig anstendighet. Han er bølla som klarte å bli president ved å lyve åpenlyst, ved å mobbe og forhåne sine motstandere, og ved suverent å gi blaffen i takt og tone og politisk korrekthet.

Dermed legemliggjør Trump den frykten for folkedypets krefter som var vanlig – ja, nær sagt selvfølgelig – i de høyere sosiale lag helt fram til ordet «demokrati» fikk en god klang. Og dét skjedde ikke før et godt stykke ut på attenhundretallet, etter at franskmannen Alexis de Tocqueville publiserte sine oppløftende erfaringer med Amerikas ferske demokrati, og etter at den britiske filosofen John Stuart Mill lenge hadde tatt til orde for allmenn stemmerett, også for kvinner.

Før den tid ble demokrati assosiert med kaos og tyranni. Og det var fordi man mente at Folket var altfor kunnskapsløst og umodent til å kunne styre seg selv. Voltaire var ingen demokrat, men en ihuga monarkist, med så lite aktelse for Folket at hans ytringer om dette er blitt pinlig politisk ukorrekte. Voltaire og de øvrige opplysningsfilosofene opponerte derfor ikke mot eneveldet og geistligheten i Folkets og Demokratiets navn, slik vi i dag helst vil tro. De ville i stedet erstatte en gammel styrende elite med en ny og opplyst, fordi denne var bedre egnet til å styre folket og nasjonen enn det den gamle eliten var.

Hadde Voltaire, Diderot og Montesquieu kunnet bivåne sirkus Trump, med dets demonstrative anti-intellektualisme og forakt for dannelse, ville de ha kalt det en varslet katastrofe. Betegnende nok tok de amerikanske «Founding Fathers» ikke sikte på å lage noen ny demokratisk stat i ordets moderne forstand, da de forfattet grunnloven av 1776. I opplysningstenkningens ånd bestrebet de seg i stedet på å lage en ny, amerikansk *republikk*. Og det er ikke nødvendigvis det samme, siden en republikk ikke trenger å være et demokrati der Folket har allmenn stemmerett.

Hvordan unngå tyranni?

Det som sterkt opptok disse grunnlovsfedrene, var å forhindre at republikken degenererte til tyranni. De hadde fått mer enn nok av egenmektig konge og statskirke i gamlelandet, og brukte derfor Montesquieus maktfordelingsprinsipp for alt det var verdt. All erfaring tilsier nemlig at ingen enkeltperson må få for mye makt, siden makt korrupperer – og all makt korrupperer absolutt. Makten må derfor fordeles mellom ulike statlige instanser, som holder hverandre i øra.

Grunnlovsfedrene ville ha sett med bekymring på utviklingen mot allmenn stemmerett – og satt sin lit til at statsformen de lagde, viser seg sterk nok til å motstå en folkevalgt leder med sans for tyranni. Det samme blir vi nødt til å gjøre, siden det knapt kan betviles at Trump er mer åndsbeslektet med Vladimir Putin og Recep Erdogan enn med John F. Kennedy eller til og med Ronald Reagan. Hans harde utfall mot dommerne som stanset presidentens ordre om å inntil videre nekte innbyggere fra sju, overveiende muslimske, land adgang til USA, var et direkte angrep på landets statsforfatning. Nok en gang viser det seg at maktfordelingsprinsippet er noe herk for vordende tyranner.

Også Trumps knallharde utfall mot pressen er så uvanlige «over there», at sensoren og tidligere republikansk presidentkandidat John McCain fant grunn til å minne om at det første diktatorer gjør, er å kneble pressen. McCain presiserte at han ikke dermed kalte Trump en diktator; han vil bare at vi skal lære av historien. Dette er like fullt klar tale, attpåtil fra en partikollega, som sier sitt om hvor sterkt Trump utfordrer sitt eget lands politiske orden – og selve den ur-amerikanske, frihetselskende mentalitet. At han til overmål gjør dette i Folkets navn, og får mer enn seksti millioner velgere til å stemme på seg, er ingen god reklame for demokratiet.

Den minst dårlige av alle styreformer

Bør vi derfor gi opplysningstenkerne rett i at det var en dårlig idé å gi Folket makten i form av allmenn stemmerett? Det ville være å henfalle til *defaitisme*. Om livssynshumanismen aldri så mye står i gjeld til opplysningstenkerne, har den gjort demokrati til en verdi som ikke kan oppgis uten at

det går på livssynet løs.

Her gjør vi best i å minnes de bevingede ord som Winston Churchill fremsa i Underhuset 11. november 1947, etter et langt liv i politikken: «Ingen vil påstå at demokratiet er perfekt eller ufeilbarlig. Det har til og med vært sagt at demokratiet er den verste av alle styreformer, bortsett fra alle de andre som har vært prøvd fram til nå.»

Politikk er som kjent det muliges kunst, der det som oftest er bedre å nøye seg med det minst dårlige enn å insistere på det perfekte. Dette helt basale poenget er gjerne blitt oversett i de mange festtaler om demokratiet som etterkrigstidens generasjoner er blitt flasket opp med. Vårt liberale demokrati fremsto som noe selvfølgelig og helt naturlig, og vi ble blinde for hvor sårbart det faktisk er for demagoger med en diktator i magen, slik opplysningstenkerne så klart innså.

Også demokratiforkjemperne rundt forrige århundreskifte forsto dette klarere enn oss. Da var demokrati med allmenn stemmerett fortsatt en hårete idé som møtte motbør. Ankepunktet om at Folket ikke er kunnskapsrikt og modent nok til å styre seg selv, ble imøtegått med at dette var å undervurdere Folket grovt – at et slikt syn for det meste sprang ut av overklassens fordommer. Alternativt kunne man si at hvis Folket virkelig *er* for uvitende og umodent, må det opplyses, gjennom en bedre skolegang for alle. Det var en logisk videreføring av opplysningstenkningen som overskred det opplysningstenkerne selv hadde holdt for mulig.

Demokrati fordrer kritisk tenkning

John Deweys aktivistiske og demokratiske ethos må være en inspirasjonskilde i det sisyfosarbeidet det åpenbart er å holde et demokrati ved like, konstaterer Morten Fastvold.

Den som for alvor tenkte i slike baner, var den amerikanske filosofen John Dewey (1859–1952), som også var en av sekulær humanismes tidlige støttespillere (blant annet for [First Humanist Society of New York](#), som ble stiftet i 1929). I 1916 utga Dewey boka *Democracy and Education*, der han ikke bare påpekte den helt nødvendige sammenhengen mellom demokrati og utdanning, men til overmål hevdet at det viktigste skolen kan lære barn, er å tenke kritisk.

Dette er en bramfri påstand som ikke virker mindre radikal i dag, hundre år senere. Og som ikke vant særlig gehør i et USA der industriell effektivitet, i form av samlebåndsproduksjon og tidsstudier, var det som preget den nye tid. Da trengtes ikke arbeidere som tenkte for mye. Det fikk holde med grunnleggende lese- og regneferdigheter, samt et minimum av kristelig og patriotisk skolering, for alle dem som skulle innordne seg et strengt, industrielt regime, etter magnaten Henry Fords modell. Dewey hadde dermed ikke tidsånden på sin side da han betonte at demokrati fordrer kritisk tenkende samfunnsborgere. Fordi man ellers bare får et demokrati i navnet, og ikke i gavnet.

For Dewey var demokrati ikke bare en statsform. Det var først og fremst et etisk anliggende. I et reelt, fungerende demokrati må samfunnsborgerne ha tilegnet seg den nødvendige demokratiske *ethos* - eller holdning - som både innebærer evnen til kritisk tenkning og viljen til å gå i dialog med dem man er uenig med. Bare da oppstår den selvkorrigerende effekt som Dewey vektla i sin filosofiske pragmatisme, og som trengs for å finne fram til sannhet og gode løsninger. En slik holdning er ikke noe vi mennesker uten videre har eller finner naturlig. Den må møysommelig innlæres og holdes ved like. Dette er krevende, både for den enkelte og for skoleverket. Men ikke umulig.

Folket består av enkeltindivider

Dewey var en liberaler, som heller snakket om enkeltindivider enn om Folket som en organisk helhet. Det er jo de enkelte mennesker som må tilegne seg en demokratisk holdning, en modningsprosess som helst bør falle sammen med ens personlige utvikling fra barn til en selvstendig tenkende og samfunnsbevisst voksen. Men Dewey tapte dermed ikke det kollektive, det kulturelle, den sosiale konteksten, av syne. Det gjaldt å skape en demokratisk kultur både i de enkelte nærmiljøer og i hele nasjonen. Og det er noe mer enn summen av individuelle holdninger.

Derfor målbærer Dewey på ingen måte noe liberalistisk syn på samfunnet som en blott og bar ansamling enkeltindivider som forfølger egne mål ut fra en rasjonell, økonomisk fundert tankegang. En slik atomistisk betraktningssmåte står fjernt fra den liberale tradisjonen fra John Stuart Mill, som Dewey tilhørte. Her vektlegges både lokalsamfunn og storsamfunn, med deres særegne kulturer og tradisjoner og oppfatninger om det gode liv, som setter sitt preg de enkelte mennesker - og som de enkelte mennesker også kan sette sitt preg på. Her skjer det en vekselvirkning som den tidligere hegelianeren Dewey var meget klar over.

Dewey var heller ikke fremmed for en tro på en Folkets sunne fornuft, som både kunne og måtte stilles opp mot et elitistisk ekspertvelde. Platons hevdvunne aristokratiske synspunkt om at de få som er best skikket til å styre staten må betros oppgaven, hadde Dewey lite til overs for. Vel skal vi lytte til ekspertråd, men en folkelig, sunn fornuft må ikke dermed settes til side. Med sin utpregede sans for grasrotaktivisme og folkelig engasjement i lokalmiljøet, mente Dewey at politisk aktive, informerte og kritisk tenkende samfunnsborgere ville klare å diskutere seg fram til bedre løsninger enn de noen eksperter fjernt fra dem det gjaldt kunne komme opp med.

Myten om det enhetlige Folket

Her kan vi si at Dewey nærmer seg en anti-elitisme av populistisk merke. Men til forskjell fra dagens høyrepopulister, omtaler ikke Dewey Folket som en kompakt helhet som taler med én røst. Og som på et heller mystisk vis er selve kilden til en dyp og ufeilbarlig visdom, uavhengig av kunnskap- og dannelsesnivå. For ham ville dét ha vært en utillatelig romantisering, både av den forestilte størrelsen Folket og av en ureflektert argumentasjon som forfekter de enkle løsninger og skyr det komplekse. Denslags ville avgjort ikke passere som folkelig visdom i Deweys øyne.

For dagens høyrepopulister er derimot folkelig visdom nettopp det. Utfordrer du denne med kritiske spørsmål, som viser at saken er langt mer kompleks enn det folk som snakker «rett fra leveren» vil ha det til, plasserer du deg nærmest uvilkårlig i Eliten. Som brått er blitt til noe suspekt som lurer Folket vekk fra sine sunne instinkter og ufeilbarlige innsikter. På et heller konspirasjonsteoretisk vis mer enn antyder høyrepopulister som Trump at dette er Elitens prosjekt. De ville ha plassert Dewey i en slik elite. Og kalt ham en Folkets fiende.

Da overser Trump & co. at det faktisk er de selv som er elitistiske på det vis Dewey kritiserer. Trump fremholder jo at landet kan styres som en bedrift, der Sjefen har det siste ord og innfører klare kommandostrukturer ovenfra og ned for å avskjære langtekkelige og unødvendige diskusjoner. Om dette muligens kan ha noe for seg i bedriftslivet, er det høyst problematisk å betrakte staten og hele samfunnet som én stor bedrift. Akkurat som det er problematisk når Platon sammenligner det å styre en stat med det å styre ei skute. En bedriftsleder og en skipskaptein har antagelig den spisskompetanse som trengs på sine avgrensede spesialområder, men den blir altfor snever når man stilles overfor en så mye større og mer mangfoldig størrelse som en stat og et samfunn. For å kunne styre en stat må man snarere være en generalist som kan litt om mye, som sørger for å konsultere andre - og ikke minst lytter til det andre har å si.

Faktisk gir Trump et ubevisst ekko av Platons aristokratiske syn på hvem som bør styre staten når han hevder at det bare er han, den drevne og vellykkede konsernlederen, som vil klare å endre alt som har vært galt med styre og stell fram til nå. Samt når han gir inntrykk av at Folket gladelig overlater makten til ham, slik at han kan gjøre det som er til deres beste, mens Folket applauderer alt han gjør. Dewey ville ha blitt skremt av en slik autoritær holdning, og med rette kalt den anti-demokratisk.

Aversjonen mot uenighet

Som Trump har demonstrert gang på gang, skyr høyrepopulister saklig dialog og vil heller intimidere sine meningsmotstandere. De tåler ikke å få påvist at det Folket de fremstiller som en harmonisk og organisk helhet, i realiteten er et konglomerat av ulike grupper - ofte med motstridende interesser og oppfatninger.

For høyrepopulister er uenighet noe uønsket og endog farlig, selv om - eller snarere fordi - uenighet er det et velfungerende demokrati må kunne romme. Å akseptere uenighet, samt finne gode måter å håndtere uenighet på, står derfor sentralt i Deweys demokratitenkning. I stedet for å sky uenighet, noe som nok faller oss mest naturlig, må vi lære oss å verdsette uenighet som det som driver en dialog og søken etter sannhet fremover. Noe annet blir bare fordummende.

Og det er nettopp en allmenn fordumming høyrepopulister tilskynder ved å postulere en kompakt og tvers igjennom samstemt Folkevilje. Noen slik finnes rett og slett ikke, men er et fantasiprodukt, en romantisering, som må gjennomskues som nettopp det.

Smigerens og misnøyens forførende kraft

Barack Obama holder avslutningstale på en fremføring av utvalgte musikknummer fra musikalen "Hamilton" i Det hvite hus. Foto: Pete Souza

Når så mange likevel «kjøper» dette fantasiproduktet, er det blant annet fordi man rett og slett blir smigret. Å omtale velgerne som kloke og forstandige, selv når de ikke er det, er nettopp smiger. Hvem vil vel ikke gå for å være klok og forstandig? Eller tilhøre Folkeviljens berusende fellesskap? Og hvis selv den mest blatante «rett fra leveren»-argumentasjonen får passere som folkelig visdom – ja, som Folkeviljens reneste kildevann – trenger ingen å skjemmes over et lavt refleksjons- og utdanningsnivå. Da blir kritisk tenkning og lærdom, og alt annet krevende som liberalere av Deweys merke forskriver, noe suspekt og elitistisk vi kan klare oss uten.

Smiger går uvilkårlig inn. Selv når vi skjønner at vi utsettes for smiger, endog for den mest skamløse, uoppriktige smiger, erfarer vi til vår beskjemmelse at den litt etter litt går inn. Vi klarer rett og slett ikke å motstå den, og det gjør det hele ekstra nedverdiggende.

Når høyrepopulister dessuten har skjont at vi mennesker mye lettere bevegges til å være *mot* noe enn *for* noe, har de ingrediensene til en mental cocktail det er vanskelig å motstå. Smiger pluss misnøye er som fett pluss sukker, det blir til noe velsmakende, usunt, som lett frister oss over evne, selv når vi vet hvor usunt det er. Ikke rart at maktmennesker med få skrupler og stor karisma tyr til en slik resept. Om Trump mangler politisk erfaring, er han en durkdreven reality-tv-stjerne, som kan dette med hardtslående kommunikasjon.

Dermed er det ikke sagt at all misnøye er uberettiget, eller at protestvalg alltid er en uting. Av og til er det på sin plass å flagge misnøye ved ikke å gjenvelge delegater som har gjort en dårlig jobb. Men også da hører det med til politisk ansvarlighet ikke å la seg besnære av dem som fisker i rørt vann ved å forfekte de enkle løsninger. Når antatt sindige, godt voksne folk i Midtvesten uttaler at de stemte på Trump for å «gi systemet fingeren», imponeres vi ikke akkurat over deres dømmekraft. Å la misnøyen ta så overhånd at man setter hele den demokratiske orden på spill, vitner om en manglende forståelse for hva vi faktisk risikerer.

En demokratiets systemfelle

Som Winston Churchill også skal ha sagt, skal vi bare ta en prat med mannen i gata for å få ramset opp hva som er galt med demokratiet. Siden politikk er det muligens kunst, blir det bestående aldri perfekt, og noe det er lett å bli misfornøyd med. Politikernes harde lærdom er at de i det lange løp ikke bør forvente takknemlighet, ettersom velgere flest har kort hukommelse. Det gjør at selv de største ting man får til, som gagnar folk flest, og som vekker begeistring der og da, fort tas som en

selvfølge. Hvorpå misnøye igjen blir den foretrukne modus.

Dette er enda en svakhet ved demokratiet som kan utnyttes. Saken blir ikke bedre av at ingen politiker som ønsker å bli valgt, kan tillate seg noe annet enn å stryke velgerne med hårene. Man vinner ikke valg ved å be velgerne skjerpe seg intellektuelt og innsiktsmessig. Skulle en politiker miste besinnelsen, slik daværende Senterparti-leder Liv Signe Navarsete gjorde da hun en vårdag i 2011 fikk nok av en velger som protesterte mot nedleggelse av ei fødestue, og utbrøt et «Du veit ikkje kva du snakkar om!» – ja, da har man bare å legge seg paddeflat. Selv om Navarsete fikk skværet opp med den hun overhøvlet, vil episoden for alltid hefte ved henne, og være det hun av mange huskes best for.

Her kan vi snakke om en demokratiets systemfelle: At velgernes mangel på demokratisk *ethos* i Deweys forstand ikke må nevnes. Denne mangelen er elefanten i rommet, som aller minst politikerne må tematisere. Når journalister og akademikere en gang i blant tar sjansen på det, utgytes straks hårsåre krokodilletårer fra høyrepopulistisk hold over en slik respektløs forakt for sunt folkevett. Her på berget har Carl I. Hagen gjort det til en kunst å bli fornærmet over mediedekning han ikke liker på egne eller Folkets vegne.

Dewey var ingen politiker, men en aktivist og akademiker som uten hensyn til gjenvalg kunne anbefale skolereformer som fremmer kritisk tenkning og dialogferdigheter. Men som en politiker straks innser, er dette et langsiktig prosjekt, som på kort sikt koster mer enn det smaker – både i form av skatte kroner som kan brukes til andre gode formål, og i form av skeptisk motbør. Her har man ingen populær sak, og når resultatene dessuten er usikre og lite målbare, og først vil foreligge etter mange valgperioder, satser man ikke sin politiske karriere på slikt.

Et fåfengt prosjekt?

Av denne og andre grunner stilte også liberalere seg tvilende til Deweys kongstanke om å utdanne den oppvoksende slekt til et demokratisk sinnelag. Er dette når alt kommer til alt et realistisk forsett? Filosofen Walter Lippman svarte nei, og hadde på 1920-tallet en offentlig diskusjon med Dewey om hva liberalere med rimelighet kan forvente av den jevne samfunnsborger. Er ikke det eneste realistiske å avfinne seg med et representativt demokrati, der folk flest overlater til delegatene de velger å sette seg inn i og avgjøre vanskelige og til dels svært kompliserte politiske saker?

Deweys svar på denne utfordringen var «Enda mer demokrati!». Lippmans angivelige realisme måtte møtes med enda større bestrebelser på å utbre en demokratisk *ethos*. For dagens nordmenn er det nesten som å høre dikteren Jan Erik Vold fremsi sitt trassige «Det er håpløst og vi gir oss ikke!».

Like fullt fikk Dewey sine arvtakere i tiårene etter sin død. En annen filosof ved navn Lipman – med én p og fornavnet Matthew – ble så betenkt over sine studenters dårlige tenkeferdigheter at han gjorde det til sin livsoppgave å utarbeide et helt konkret undervisningsopplegg i dette for grunnskolen. Det var nemlig der man måtte starte. Prosjektet fikk betegnelsen «Philosophy for Children», forkortet til P4C, og ble utviklet på 1970-tallet ved Montclair-universitetet i New Jersey.

Etter en lovende start, der lærere fra både inn- og utland ble kurset og opplegget ble testet ved et knippe skoler, strever prosjektet nå med å holde seg i live. Suksessen uteble delvis fordi lærere flest vegrer seg mot å drive samtalebasert undervisning der det ikke er fasitsvar. Da bringes de ut av komfortsonen, og finner dessuten rollen som samtaleleder vel krevende. Videre hefter betegnelsen *liberal* stadig ved prosjektet, noe som gir assosiasjoner til venstrevridde intellektuelle, som nå både er blitt umoderne og plasseres i den foraktede Eliten. Heller ikke denne gang var tidsånden på de

liberale reformatorers side.

Historiens uforutsigbare vendinger

Da Berlinmuren falt høsten 1989, og Sovjetunionen gikk i oppløsning få år senere, lot vi oss friste til å utrope dagens vestlige, liberale demokrati til verdenshistoriens seierherre. Heretter var det bare et tidsspørsmål før Det liberale demokratiet, kombinert med en stadig mer globalisert kapitalisme, ble enerådende.

Fjorårets politiske jordskjelv med Brexit og valget av Trump, samt de europeiske høyrepopulisters oppsving på meningsmålingene, viser at utviklingen mot et slikt historiens endepunkt er stanset opp inntil videre - kanskje til og med for godt. Om ideologiene er døde, slik Thorbjørn Jagland begeistret uttalte da Sovjetunionen var en saga blott, så representerer dagens autoritære høyrepopulisme en ny utfordring, både for demokratiet og de humanistiske verdier.

Hvorvidt denne høyrepopulistiske fremmarsjen bare er et blaff, eller starten på en ny og mørk æra vi ikke så komme, er ikke godt å si. Historien har gang på gang tatt uforutsigbare vendinger. Vi gjør derfor best i å ta det som nå skjer alvorlig. Situasjonen er langt fra håpløs, men alle tilhengere av rettsstat og et liberalt demokrati må våkne opp fra sin selvtilfredse slummer og innse at fordums seire ikke kan tas for gitt - og må forsvares om og om igjen.

Klarer ikke sivilsamfunnet å opprettholde tilliten til pressen og den liberale politiske orden hos folk flest, kan Trump & co. lykkes i å skape seg det Folket de fabler om. Som bare tilsynelatende vil være noe enhetlig, fordi nesten ingen lenger tør si hva de mener, eller synker ned i apati, fordi det å stå opp for hva som er rett og anstendig, fører til så mange ubehageligheter.

Da demonstreres nok en gang den sannhet som den irsk-britiske tenkeren Edmund Burke formulerte for mer enn to hundre år siden: At alt som trengs for at det onde skal seire, er at bra mennesker ikke gjør noe.

Derfor må Deweys aktivistiske og demokratiske *ethos* være en inspirasjonskilde i det sisyfosarbeidet det åpenbart er å holde et demokrati ved like.